

VOJNE BIBLIOTEKE U JNA

Centralna biblioteka JNA i ostale vojne biblioteke u našoj armiji su, pre svega, vaspitno-obrazovne, naučne ustanove. One utiču posredno i na kulturni razvoj vojnika i starešina preko pisanog materijala koga drugi stvaraju.

Pisati, međutim, o ulozi vojnih biblioteka u naučnom i kulturnom razvoju pripadnika naše armije nije naročito zahvalno. Pa ipak, treba reći da između poduže liste ostalih institucija u Armiji i pogotovo onih izvan nje koje stvaraju pisano naučno i kulturno blago, s jedne — i pripadnika naše armije kojima su ta dobra namenjena, s druge strane — Centralna biblioteka JNA i vojne biblioteke uopšte — makar i kao neophodni posrednici, imaju veoma značajnu ulogu.

Poznato je, na primer, da su biblioteke i u prošlosti veoma mnogo zadužile čovečanstvo time što su sakupljanjem, sređivanjem i čuvanjem napisane reči izvlačile tu reč iz anonimnosti i pomagale opšti i kulturni razvoj svojih naroda. Dovoljno je da se makar i uzgred setimo starih naroda — Sumera, Asiraca, Vavilonaca, Egipćana i drugih naroda Istoka o kojima bismo svakako mnogo manje saznali da nisu imali svoje biblioteke. I Aleksandar Veliki je dobro procenjivao značaj biblioteka. Znatan deo svoje ličnosti, taj mudri vojskovođa, posvetio je bibliotekama i otvarao ih kud god je prolazila njegova velika i slavna armija.

Još tada se, dakle, uviđalo koliko biblioteke mogu mnogo da znače u usmeravanju čovekove ličnosti, s namerom da se ona učini korisnom za društvo.

Otuda više i nema potrebe da se posebno ističe neophodnost biblioteke kao institucije i najsigurnijeg mosta između sve brojnijih stvaralaca naučnih i kulturnih dobara u vidu knjige i onih koji knjigu ne stvaraju, ali kojima je ona namenjena, draga i dobrodošla. Tim više što živimo u vremenu koje karakterišu nagli proces napretka opšte civilizacije i ekspanzija stvaralačke snage čovekovog uma.

Mnoge naučne discipline su u mnogostranom i snažnom razvoju, a rezultati u dostignućima nauke, radu i životu ljudi su sve bogatiji. Gotovo svakih pet godina se udvostručuje ljudsko znanje u oblasti nauke i tehnike, a broj časopisa iz nauka i tehnologije raste više od

dvanaest odsto godišnje. Već sada se to znanje štampa u više od 35.000 časopisa i više stotina hiljada naslova knjiga, sa tendencijom ubrzanog povećavanja tog broja.

Tako džinovska suma znanja čovečanstva premašuje mogućnosti da se ona evidentiraju i iskoriste ako se to čini na nedovoljno organizovan način. Bez primene odgovarajućih metoda i savremenih sredstava u bibliotekarstvu i dokumentaciji, u pravoj najezdi svakovrsne literature, nemoguće je pratiti sve ono što današnji čovekov genije svakodnevno stvara.

Armije od toga „buma“ naučnog razvoja takođe nisu pošteđene. Mnogobrojne službe u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, njene jedinice i ustanove, a pojedini pripadnici — sve teže će obavljati svoje složene dužnosti ako ne uvažavaju taj fenomen današnjice ili ga ne slede kao imperativ vremena koje dolazi.

Vojne biblioteke u tome, nesumnjivo, imaju važno mesto. Samo tako je moguće i potrebno ocenjivati rezultate njihovog rada i shvatiti pravu ulogu bibliotečke službe Jugoslovenske narodne armije.

U celokupnom, beskrajno raznolikom i dugom lancu kulturne i naučne stručno-obrazovne aktivnosti koja se putem napisane reči, gotovo dve i po decenije prenosi s generacije na generaciju pripadnika Armije pored ostalog i preko vojnih biblioteka, stavlja te institucije u ravnopravan položaj sa svim drugim važnim činiocima koji utiču na formiranje borbeno spremnog i savremenog kulturnog lika mladih starešina i vojnika naše armije.

CENTRALNA BIBLIOTEKA JNA I NJENI KORISNICI

Kao najviša bibliotečka institucija Jugoslovenske narodne armije — Centralna biblioteka JNA je oformljena 1. maja 1951. godine.

Ipak, pravi početak razvoja i aktivnosti te vojne ustanove, a pogotovo i celokupnog bibliotekarstva u Armiji — počinje znatno ranije, odmah nakon oslobođenja zemlje, 1945. godine.

Opšta naučna centralna biblioteka u sastavu Vojnoistorijskog instituta, prikupila je sačuvanu literaturu bivšeg Generalštaba Jugoslovenske vojske i naša ratna i poratna izdanja (oko 30.000 svezaka), sredila ih i sačuvala kao osnovu u formiranju Centralne biblioteke JNA.

Od tada, Centralna biblioteka JNA je uvećala svoj bibliotečki fond za desetak puta. Ona je toliko napredovala u tome da je postala gotovo gigant te vrste u armijskim razmerama. Sada raspolaže sa više od 270.000 raznovrsnih dokumenata. Samo knjiga — ima više od 130.000 i oko 58.000 primeraka naših i stranih časopisa u oko dve hiljade naslova. Centralna biblioteka JNA poseduje i više od 130 naslova stranih i domaćih novina, ima dvoranu za naučni rad sa 140 mesta, odeljenje za savremenu dokumentacijsku obradu literature, prevodilačku službu, čitaonicu i povezana je ili saraduje s najvišim srodnim institucijama u zemlji i inostranstvu. Od 1964. do maja 1969. uneto je u fond biblioteke 15.380 novih, veoma dra-

gocenih knjiga, 3.567 časopisa i 17.762 kompleta novina na našim i stranim jezicima, ili svake godine tri hiljade novih knjiga, odnosno 7.500 knjiga, kompleta časopisa ili novina zajedno.

U periodu od 5 poslednjih godina, pomenutim knjižnim fondovima se koristilo 43.919 čitalaca. Od toga, samo u poslednje dve godine — 19.698, što pokazuje stalan porast interesovanja korisnika za bibliotečki materijal i usluge Centralne biblioteke JNA.

Korisnici tog materijala u 1967. i 1968. godini bili su:

Viši oficiri	Niži oficiri	Vojni službenici	Podoficiri	Ostali
4.024	6.715	655	2.051	253

Oni su se koristili sa 81.912 primeraka bibliotečkih dokumenata — prosečno sa 16.382 primerka godišnje. To predstavlja 6,06% od materijala kojim biblioteka raspolaže, čime bibliotečki radnici u toj ustanovi nisu posve zadovoljni i ulažu napor da se taj procenat poveća. Tako mali procenat korišćenja knjižnih fondova Centralne biblioteke JNA ukazuje na mogućnosti te ustanove u pružanju pomoći pripadnicima Armije u njihovom naučnom radu. Osim toga, ona sve brže i češće izlazi iz okvira ranije namene, kada je bila izolovana i delimično zadovoljavala potrebe starešina DSNO i beogradskog garnizona, a sve više se uklapa u širi organizam cele naše armije: nabavlja iz zemlje i inostranstva literaturu za oko 30 jedinica i ustanova JNA i u poslednjih pet godina obezbedila je za njih 11.992 raznih kompleta časopisa i novina, a posuđivanje bibliotečkog materijala pojedincima, jedinicama i ustanovama garnizona širom zemlje postaje uobičajena praksa.

OBLICI PISMENOG INFORMISANJA KORISNIKA

Preko četiri biltena, Centralna biblioteka JNA obaveštava o nabavljenoj literaturi na domaćim i stranim jezicima: nemačkom, ruskom, češkom, poljskom, engleskom, italijanskom, francuskom i drugim.

U biltenima: „Bibliografija domaće i strane literature“, „Referativni bilten štampe“, „Referativni bilten“ i „Informativni bilten“ — samo u 1967. i 1968. godini referisano je o 17.882 dokumenta iz vojne nauke, filozofije, politike, psihologije, pedagogije, privrede, pravne nauke, istorije ili ostalih nauka.

Pomenuti bilteni odštampani u više od 70.000 primeraka, dostavljeni su vojnim bibliotekama, komandama i upravama vojnih jedinica i ustanova. Donedavno su ih dobijale komande i uprave do ranga vojnog područja, a u poslednje vreme te publikacije dobijaju sve škole i pukovi. Nedostatak toga posla je u tome što se, zasad, ne može konkretnije dokazati kolika je korist od tih publikacija. Nedavna proveravanja putem ankete ne daju razlog za zadovolj-

stvo. Još uvek korisnici ne shvataju koliko bi pomoć u radu mogli da nađu baš u tim biltenima. Ni biblioteke u jedinicama ne čine mnogo da obaveste starešine o tim publikacijama.

U Centralnoj biblioteci JNA se u poslednje vreme sve češće pripremaju i tematske bibliografije redovno i na zahtev jedinica i ustanova JNA.

Posebno je, na primer, bilo zapaženo prikupljanje građe za Naučni skup istoričara, posvećenog Četvrtoj i Petoj neprijateljskoj ofanzivi, pod naslovom „Građa za bibliografiju četvrte i pete neprijateljske ofanzive”. U toj građi je popisano čak 2.790 bibliografskih jedinica (članaka i knjiga) što predstavlja veliki doprinos u pripremanju konačne Bibliografije iz pomenute teme.

U pogledu izrade tematskih bibliografija, mogućnosti Centralne biblioteke JNA ipak nisu dovoljno iskorišćene, a zahtevi svim vojnim bibliotekama u Armiji za pripremanje tematskih bibliografija iz različnih oblasti nauke trebalo bi da postanu stalan metod u vojnom naučnom radu, obuci i istraživanju.

OSTALE BIBLIOTEKE U NAŠOJ ARMiji

Broj biblioteka u JNA od rata naovamo, uvek se kretao u granicama između 800—1.200 biblioteka. Međutim, dosta precizni podaci u 1968. su pokazali da ih ima oko 750. Razvrstane su na biblioteke vojničkih i pitomačkih klubova, biblioteke starešina u domovima JNA i stručne biblioteke komandi vojnih jedinica i uprava vojnih ustanova JNA. Izgleda da se broj u poslednje vreme povećava.

Tako veliki broj biblioteka u Armiji ima i pozitivne i negativne strane u isto vreme. Pozitivne stoga — što se biblioteke nalaze i u najzabitnijem kutku u kojem borave jedinice JNA, a negativne što su usitnjene, stručno neopremljene, a neke i suviše. Jer, ako 4 vojne biblioteke, koliko ih prosečno ima u jednom garnizonu, teško mogu biti i dovoljno efikasne. Prekomerna su i novčana ulaganja u toliko biblioteke.

Sigurno bi se sasvim solidno obavio isti, čak i bolji posao, sa dva do tri puta manje vojnih biblioteka, skromnijim, ali stručnije obrađenim, raspoređenim i iskorišćenim knjižnim fondovima.

TROŠKOVI I NABAVKA LITERATURE

Podaci ukazuju na to da se prilično neekonomski, a pomalo i neplanski odnosimo prema nabavci i popunjavanju vojnih biblioteka materijalom za kulturno i stručno uzdizanje pripadnika armije.

Za izdavačku delatnost se u poslednje dve godine, na primer, trošilo:

1967.		1968.	
Planirano	Realizovano	Planirano	Realizovano
3.119.865.000	2.268.922.500	2.845.510.560	2.483.535.700

Ovome treba dodati još 1.250.013.300 starih dinara koje su utrošili izdavači listova u Armiji 1967. godine. Približno toliko je utrošeno za istu namenu u 1968. godini, što znači da se troši oko 4 milijarde starih dinara godišnje za literaturu, ali više ne brinemo za njenu sudbinu.

Treba napomenuti da se literatura retko nabavljala prema zahtevu biblioteka i njihovih korisnika. Veze između izdavača, odnosno nabavljača literature i korisnika u Armiji nisu na nivou potreba i mogućnosti.

Takav odnos prema nabavci je doprineo tome da biblioteke u Armiji budu prepune i literaturom za koju gotovo niko nije osobito zainteresovan. To je opterećenje za jedinice i ustanove koje sve više gube volju da ocenjuju vrednost literature koja im se daje, ne nude je čitaocima, pa se to bibliotečko blago, najčešće, već iz poštanskih paketa, odlaže na tavane ili u vlažne podrumne kasarne gde propada usled neuslovnog smeštaja i čuvanja.

Prema dosta pojednostavljenoj strukturi fondova, biblioteke u Armiji su prošle godine raspolagale sa:

Vojno-stručnih knjiga	Knjiga književnosti i umetnosti	Popul. naučne literature	Marksističke	Priručnika i brošura MPV	Ostale društ. polit. liter.	SVEGA
5.200.000 ili 60%	1.160.000 ili 13,4%	500.000 ili 6%	450.000 ili 5,5%	850.000 ili 9,6%	350.000 ili 4%	oko 9 miliona knjiga

Ili, više od dvadeset knjiga na jednog čitaoca!

Po tome vojne biblioteke mogu i treba da imaju značajnu ulogu u naučnom, društveno-političkom i kulturnom životu pripadnika JNA. U kulturnom životu vojnika i starešina pogotovo, jer kao što se vidi iz gornje tablice, 40% bibliotečkog materijala vojnih biblioteka je literatura za zadovoljavanje opštih i kulturnih potreba pripadnika Armije.

Pa ipak, brojka od dvadesetak knjiga na jednog korisnika u vojnim bibliotekama je, nesumnjivo, prevelika.

Smatra se, čak i u svetskim razmerama, da je 6—10 primeraka na jednog korisnika biblioteke sasvim dovoljno bibliotečko bogatstvo za zemlju ili organizaciju kojoj su biblioteke namenjene. U isti mah to bi bilo i racionalno bogatstvo, čime bismo se i mi u Armiji mogli ponositi.

Ovako, mada se u Armiji jako mnogo čita (oko 700.000 čitalaca godišnje) i vrlo intenzivno uči, obimni bibliotečki fondovi pa i tzv. „kulturni”, neminovno će ostajati neiskorišćeni u najvećoj meri, pošto su time i mogućnosti apsorbera te literature ograničene.

Otuda i ostaje „zaleđeno” ogromno blago u vojnim bibliotekama. Od celokupnog bibliotečkog materijala u Armiji, korisnici se usluže sa oko 2 miliona knjiga godišnje, što predstavlja oko 20%, dok oko 80% ostaje netaknuto u policama ili magacinima biblioteka.

Celokupni fond Gradske biblioteke Splita se više od tri puta našao u rukama čitalaca u toku, recimo, jedne godine.

Prisustvo velikog procenta vojnostručne literature u vojnim bibliotekama nije uzrok tome što njihovi fondovi većim delom ostaju neiskorišćeni, jer i iz biblioteka domova JNA i vojničkih i pitomačkih klubova se prosečno čita godišnje 17% raspoložive literature, mada su fondovi tih biblioteka gotovo stoprocentno sastavljeni od takozvane literature „lepe književnosti” i, mada se baš tom literaturom u najvećem procentu (35,2%) služe građanska lica (pretežno — članovi porodica naših starešina), a ne pripadnici JNA.

U 143, od 156 anketiranih biblioteka domova JNA, tokom godine se izdaju na čitanje prosečno po 2 knjige dnevno.

Doduše, u 13 domova JNA, biblioteke izdaju na čitanje prosečno i do 57 knjiga dnevno, što je za svaku hvalu i iznad proseka u velikim građanskim bibliotekama, ali se time, na žalost, mogu pohvaliti samo biblioteke domova Armije u najvećim garnizonima, dok je rentabilno poslovanje ostalih biblioteka u domovima gotovo potpuno zatajilo.

Tako, svega 8,3% biblioteka domova Armije donekle opravdava svoje postojanje time što privlači znatan broj čitalaca, ali ima takvih biblioteka domova u ponekom garnizonu koje izdaju na čitanje jedva 3 ili najviše desetak knjiga godišnje, pa uložena sredstva za knjigu u takvim bibliotekama nisu adekvatno opravdana, mada je to takođe i upozorenje da nešto nije u redu s poslovanjem takvih vojnih biblioteka. Zapravo, ili su mnoge od njih prekobrojne, ili se one, iz nekih razloga, ne snalaze baš najbolje u tome da privuku pažnju čitaoca, ili je po sredi totalna nezainteresovanost većine osoblja koje radi u tim bibliotekama, pa knjiga najčešće ostaje u polici i anonimna za čitaoca.

Neosporno je da veliki procenat (29.500 knjiga — oko pet puta više nego što je norma — na jednog stalno zaposlenog u vojnim bibliotekama) utiče i na kvalitet rada pri stručnoj obradi knjige, u propagandi knjige, i pri iznalaženju najboljeg načina da u pravi čas bude predstavljena čitaocu. Strah od materijalne odgovornosti čini svoje i zaposleni u vojnim bibliotekama se više brinu o tome da knjigu sklone od dohvata čitalaca, nego da im je po svaku cenu doture, jer je njima i namenjena.

U jednoj vojnoj školskoj ustanovi se u tome ide tako daleko da se već zaključani ormani s enciklopedijama, rečnicima i drugim priručnicima zapečate i crvenim voskom.

Tako su, kažu oni koji tim knjigama rukuju, sigurniji, mada je ta sigurnost samo prividna, jer su knjige „osigurane” od čitalaca „lopova”, no, u isti mah i od znatiželjnih čitalaca koji bi možda posegli za nekim priručnikom u nameri da se pripomognu u svom stručnom, naučnom radu za vreme boravka u čitaonici.

Ipak, to što knjiga naših vojnih biblioteka ne dopire u većem procentu do čitalaca, uzrok valja tražiti i u nedopustivo malom broju ljudi stalno zaposlenih u tim bibliotekama. U proseku — svega 0,4 stalno zaposlenih bibliotekara dolazi na jednu vojnu biblioteku. Ostali rade samo povremeno, uz druge poslove, čime je i predodređeno da ne budu zainteresovani da se knjige što više

izdaju na čitanje. A pošto i oni koji su stalno zaposleni u vojnim bibliotekama većinom ne raspolažu potrebnim stručnim znanjem, i kako je sasvim zatajilo i stručno usmeravanje poslovanja vojnih biblioteka — šarolikosti i propusta u tom poslovanju ima napretek.

Centralna biblioteka JNA nije bila vodeća ustanova za stručno poslovanje biblioteka u Armiji i tek odnedavno situacija se i u tom pogledu donekle izmenila.

Na putu unapređenja bibliotečke službe, uloga Centralne biblioteke JNA, koja se ranije gotovo sasvim iscrpljivala u pomaganju vojnostručnog i naučnog rada DSNO i pripadnika beogradskog garnizona, odsad je i zvanično obavezna da se brine o stručnom poslovanju biblioteka u celoj Armiji. Ona se već sada usmerava prema potrebama vojnih biblioteka, njihovom izvođenju na put savremenih bibliotečkih ustanova na nivou opštih stručnih zahteva biblioteka.

U obavljanju toga krupnog i za JNA značajnog posla, na inicijativu Centralne biblioteke JNA, pokrenuto je osnivanje Centra za vojnu naučnu dokumentaciju i informacije JNA, pripremljen tekst novog pravilnika o bibliotekama JNA, određen je oficir za bibliotečku službu u JNA . . .

Time se prvi put uspostavlja konkretnija veza između Centralne biblioteke JNA i ostalih vojnih biblioteka, i stvaraju povoljniji uslovi za izučavanje i jedinstveno usmeravanje stručnog rada vojnih biblioteka, prema savremenim potrebama Armije.

I odziv jedinica i ustanova, kao i pojedinaca da uzmu učešća u pripremanju teksta novog pravilnika o bibliotekama JNA, bio je izvanredan.

Jedna komanda iz Splita se prva javila sa veoma poučnom analizom bibliotečkog poslovanja na njenoj teritoriji i vrlo ubedljivo izložila argumente o neodrživosti sadašnjeg stanja u vojnom bibliotekarstvu, prevaziđenosti starog pravilnika o bibliotekama i teškoćama na koje zbog toga nailaze vojne biblioteke, jedinice i ustanove.

Kasnije su slično postupile i neke druge komande i uprave u JNA, što je za početak rada na reorganizovanju vojnih biblioteka bilo sasvim dovoljno.

Tom ozbiljnom zadatku se nije pristupilo rutinski i brzopleto, već sasvim oprezno, analitički i posve naučno. Svim komandama vojnih jedinica, upravama vojnih ustanova i bibliotekama upućen je zahtev da daju primedbe na dosadašnji rad biblioteka, podatke za analizu njihovog poslovanja i predloge za reorganizovanje.

Naporedo s tim, pažljivo je proučen rad biblioteke u građanstvu, razgovarano s njihovim stručnjacima o raznim problemima iz domena stručnog organizovanja i poslovanja bibliotekarstva, posećeni su vojni garnizoni u Ljubljani, Postojni, Puli, Rijeci, Zagrebu, Karlovcu, Beogradu, Kragujevcu i tom prilikom su proučavani problemi vojnih biblioteka, upoređivani su sa radom biblioteka u stranim armijama: sovjetskoj, kanadskoj, italijanskoj, američkoj, zapadnonemačkoj, poljskoj i drugim.

Iz cele te obimne akcije, a naročito uz pomoć prikupljenih podataka putem više stotina stranica izveštaja komandi jedinica, up-

rava ustanova i biblioteka, utvrđeno je s kakvim književnim fondovima i stručnjacima raspoložemo, sačinjena je veoma pouzdana analiza celokupnog razvoja i ocenjeno poslovanje biblioteka u JNA. Ta analiza, nesumnjivo, predstavlja najzamašniji i najznačajniji posao koji je osoblje Centralne biblioteke JNA obavilo u vezi sa reorganizovanjem vojnih biblioteka i izradom teksta novog pravilnika o bibliotekama JNA.

Prvi Nacrt pravilnika o bibliotekama Jugoslovenske narodne armije sa svim priložima za stručno bibliotečko i materijalno i finansijsko poslovanje biblioteka JNA, sa analizom, kompletnim pregledom stalno ili povremeno zaposlenog osoblja u vojnim bibliotekama i broja knjiga u bibliotekama, po garnizonima i predlogom u tri varijante za buduću organizaciju bibliotečke službe u JNA, upućeni su na uvid najvišim komandama i upravama jedinica i ustanova JNA.

U očekivanju njihovih konačnih primedaba na Nacrt pravilnika o bibliotekama JNA, prikupljeni su materijali i iskustveni podaci iz matičnih biblioteka republika, vođeni su razgovori o mogućnostima organizovanja mreže matične službe biblioteka Armije, o njihovoj saradnji s građanskim bibliotekama, zajedničkom obučavanju stručnjaka i drugim oblicima saradnje.

Utisci iz Ljudske in univerzitetne knjižnice u Ljubljani, koja je matična biblioteka SR Slovenije, i drugih građanskih biblioteka, Nacionalne sveučilišne knjižnice SR Hrvatske, Gradske knjižnice Zagreba, Opštinske biblioteke Medveščak u Zagrebu, Narodne biblioteke i drugih matičnih biblioteka u SR Srbiji, ili na osnovu prikupljenih podataka iz biblioteka SR Bosne i Hercegovine — učvrstili su uverenje i najodgovornijih starešina da je neophodna reorganizacija u unapređenju rada u vojnim bibliotekama.

Šta Pravilnik predstavlja novo u bibliotekarstvu JNA videće se uskoro tokom njegove primene. Ipak, ovde treba reći da vojne biblioteke najzad preuzimaju ulogu posrednika između izdavača ili snabdevača i stalnog i rezervnog sastava JNA za celokupnu literaturu koja je njima namenjena, a umesto više različitih vojnih biblioteka u istom garnizonu, kako je to bilo dosad — predviđa se samo jedna opšta ali savremena garnizonska vojna biblioteka za celi garnizon. Veličina garnizonske vojne biblioteke prilagođavaće se potrebama svakog garnizona posebno. Svoje, opšte biblioteke imaju i vojne akademije, vojne škole, školski centri i bolnice, a vojni instituti — specijalne biblioteke.

Od naročitog značaja je to što Pravilnik obavezuje sve vojne biblioteke da vode jedinstveno stručno poslovanje i organizuju matičnu službu. Time će vojne biblioteke, uz osnovne stručno-obrazovne i naučne zadatke, dobiti i svoje zasluženno mesto u kulturnom životu pripadnika Armije. Jer, prava uloga biblioteka je uvek bila u pažljivom prilaženju svakom naučnom problemu, praćenju kulturnih dostignuća i svake nove naučne discipline ili nauke, pogotovo one koja je od interesa za Jugoslovensku narodnu armiju i opštenarodnu odbranu.

Major
Milan VASILJEVIĆ